

çıkan ifade ve düşünce özgürlüğüne dönük müdahalelere kısaca değinilmiştir. Son başlıkta da 7 Ekim sonrası Meta platformunda uygulandığı iddia edilen dijital sansür HRW'nin raporundan alınan örneklerle analiz edilmiştir.

Çalışmanın bu haliyle hem İsrail-Filistin meselesini konu edinen hem de dijital sansür kavramını ele alan akademik literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

3. Teorik Çerçeve

3.1. Dijital Sensör

Gazete, radyo, televizyon ve internet gibi araçlardan oluşan medya; toplumun bilgilendirilmesi, kültürel devamlılığın sağlanması, toplumsallaştırma, kamuoyu yaratma ve eğlendirme gibi çok sayıda işlevi yerine getirmektedir (Mora, 2011: 192). Yöneticiler ve toplum arasında köprü görevi üstlenen medya, insanların dünyaya dair bilgi ve algılarının oluşup şekillenmesinde önemli bir araçtır. Medya, demokratik toplumlarda “dördüncü kuvvet” işlevi görmektedir. Cohen'in “Basın çoğu zaman insanların “ne düşüneceklerini” söylemede başarılı olmayabilir, lakin okuyucularına “ne hakkında” düşünmeleri gerektiğini söylemede son derecede başarılıdır” (McCobs ve Shaw: 106) sözü de medyanın ‘gündem belirleme’ özelliğine işaret etmektedir.

Medyanın gündem belirleme özelliği, enformasyon akışı üzerinde bir kontrol ve denetim mekanizmasının kurulmasını da beraberinde getirmiştir. Gazete, radyo, televizyon gibi geleneksel kitle iletişim araçları için geçerli olan bu kontrol ve denetim durumu internet gibi yeni medya teknolojilerinin ürünü olan sosyal medya açısından da geçerlidir. Geçmişte geleneksel kitle iletişim araçları içeriği üreten ve tüketeni keskin bir biçimde birbirinden ayırarak tek taraflı bir iletişim modeli sunmaktaydı. Bu şekilde enformasyonu kontrol eden güçler toplum üzerinde ciddi bir iktidar kurabilmekteydi. Buna karşın günümüzde internet sayesinde zaman ve mekân sınırlamasından kurtularak günlük hayatın her alanına nüfuz eden sosyal medya ise kullanıcıların oldukça düşük maliyetlerle kendi içeriklerini oluşturup paylaşmasına fırsat vermekte ve bu sayede içeriği üreten ve tüketenler aynılaşmaktadır. Böylece kullanıcı sadece alıcı olmaktan çıkarken geleneksel medyada bilgiyi kontrol eden güçlerin sahip olduğu tekel ortadan kalkmaktadır. Bu güçlerin toplum üzerindeki iktidarlara da sarsılmaktadır. Ne var ki geleneksel güçler enformasyon üzerindeki kontrol arzularından vazgeçmeyerek interneti ve onun sayesinde hayatın her alanına nüfuz eden sosyal medya platformlarındaki bilgi akışını yönetmek için mücadelelerini sürdürmektedir.

İnternete dair başlangıçtaki en genel kanı internetin toplumdaki zayıf kesimlerin seslerini duyurmalarına olanak tanıyarak otoriter ve baskıcı rejimlerin karşısında demokrasiyi güçlendirecek özgürleştirici bir doğaya sahip olduğu fikriydi; ancak otoriter rejimler internetin

bu özgürleştirici potansiyelini kısa sürede bastırmayı başarmışlardır ve bu potansiyeli kendilerine yönelik oluşabilecek muhalefeti önlemek veya en aza indirmek amacıyla kullanılarak hegemonyalarını güçlendirmek için çabalamıştır (Warf, 2010). Bu noktada sansür kavramı öne çıkmaktadır. Baskıcı rejimlerin geleneksel medya için gerek duyduğu sansür zaman içinde internet sayesinde gelişen yeni medya ortamı için de gündeme gelmiştir.

Bilginin kullanıcılara ulaşmasını engelleyen çok sayıda araç ve stratejiyi ifade eden internet sansürü ya da dijital sansür; internetin yaşamın tüm alanlarına nüfuz etmesine paralel bir biçimde politika, iletişim ve teknoloji tartışmalarının merkezine yerleşmiştir (Terman, 2023). Bu sebeple Leberknight vd. (2010: 6)'ın da belirttiği gibi; internet sansürü sosyal, politik ve teknik bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır ve bu alanlar birbirini güçlendiren bir etkileşim halindedir. Yani otoriter rejimler başarılı bir internet sansürü uygulamak istediklerinde yalnızca ileri teknolojilere güvenmemektedir ve ileri teknolojilerin yanı sıra sert cezalara ve statükonun kabulünü teşvik eden siyasi ideolojiler vasıtasıyla uygulanabilecek sosyal ve otosansüre de ihtiyaç duymaktadır (Leberknight vd., 2010: 6). Bu noktada Leberknight vd. (2010: 2), herhangi bir internet sansürünün uygulanmasını üç ana adımda ele almaktadır:

- İzleme ve gözetim (monitoring and surveillance),
- İçeriğin engellenmesi, filtrelenmesi ve değiştirilmesi (blocking, filtering, and modifying content),
- İçeriğin kaydedilmesi (recording events)

Bu üç adımdan da net şekilde anlaşılacağı üzere internet sansürü bir süreci ifade etmektedir. Sansürlenecek içeriğin izlenip gözetlenmesiyle başlayan süreç; daha sonra sosyal, politik ve teknik bileşenlerle birlikte hayata geçmektedir. Başka bir ifadeyle sansür, internet trafiğine doğrudan müdahale etmekten içerik sağlayıcılara rahatsız edici materyali kaldırmaları için baskı yapmaya kadar çeşitlilik göstermektedir.

İnternet sansürünün birden fazla nedeni, çeşitli biçimleri ve türleri vardır (Warf, 2010). Örneğin film ve müziklere ilişkin kısıtlamalar bağlamında fikri mülkiyetin korunması, pornografi veya kumar gibi kamu ahlakını etkileyen hususlar sansür için gerekçe gösterilebilir. Çin, İran gibi devletler daha çok muhaliflere, insan hakları aktivistlerine yönelik siyasi baskı veya devlete hakaret eden yorumlar konusunda hassas davranmaktadır. Ulusal güvenlik, terörizm ve sosyal istikrar gibi muğlak kavramlar da sansüre gerekçe olarak sıklıkla kullanılmaktadır. Bu noktada iki temel sansür türünden söz edilebilir. Bunlardan ilki bir ürünün kullanımına ve paylaşımına dönük kısıtlama ve caydırıcı cezalar içeren ticari sansürdür ki bu sansür bir sanat eseri yahut bir piyasa ürünü ile alakalı olabilmektedir (Tekeli, 2021: 167). Bir

diğer sansür türü de devlet sansürüdür. Bu sansür daha çok baskıcı hükümetlerce muhalif güçlere karşı uygulanan bilginin akışını denetleme ve kontrol etmeye yönelik çabalar olarak ortaya çıkmaktadır.

İnternet sansürü; içeriği filtrelemek ve engellemekten, belirli içeriğe erişen kullanıcıları izlemeye ve cezalandırmaya kadar çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Hükümetler neyi engelleyeceklerini tanımlayabildikleri gibi teknolojik engelleme sürecini kendileri uygulayabilir ya da özerk teknoloji firmalarını kendileri adına engelleme ve gözetim yapmaya zorlayacak mevzuatlar hazırlayabilir, yasal olmayan teşvikler veya politikalar oluşturabilir (Terman, 2023). Buna göre en yaygın internet sansür teknolojileri şu şekilde sıralanabilir (Terman, 2023):

- DNS Kurcalaması
- IP Engelleme
- Anahtar kelime filtreleme
- Paket filtreleme

Bu sıralanan teknikler arasında özellikle DNS kurcalama, IP engelleme ve anahtar kelime filtreleme gibi stratejiler, en yaygın yöntemlerdir ve daha çok hükümetlerce kullanılmaktadır. İnternet servis sağlayıcıları, yazılım şirketleri ve internet şirketleri de dijital sansür süreçlerinde ciddi roller üstlenmektedir. X ya da Meta gibi sosyal medya şirketleri özel hayatın mahremiyetini, kişisel verilerin gizliliğini, ifade ve düşünce özgürlüğünü tehlikeye atan çok sayıda eylemle gündeme gelmektedir.

Örneğin sosyal medya platformlarının birtakım güç odaklarıyla ilişkiye girerek yalan haber, manipülasyon ya da sansür yoluyla demokratik süreçleri ne derece tehlikeye atabileceğini gösteren bir olay 2018’de ‘Cambridge Analytica’ skandalı adıyla ortaya çıkmıştır (Confessore, 2018). Bu skandalda milyonlarca Facebook kullanıcısının kişisel verileri ele geçirilerek siyasi kampanyalar ve manipülasyon amaçlı kullanılmıştır. Olayın açığa çıkması sonucu Facebook milyarlarca dolarlık cezalarla karşı karşıya kalırken kurucusu ve yönetim kurulu başkanı Mark Zuckerberg, kullanıcı bilgilerinin izinsiz paylaşılmasıyla ilgili ABD Kongresi’nde ifade vermiştir (Aljazeera, 2018).

Başka bir örnekte ise Twitter’in Elon Musk tarafından satın alınmasından sonra serbest gazeteci Matt Taibbi’nin, Twitter hesabından yaptığı “The Twitter Files”⁴ (Twitter Dosyaları)

⁴ Elon Musk, 10 Aralık 2022’de yeni devraldığı Twitter platformunda Twitter’in hem bir sosyal medya şirketi hem de bir suç mahalli olduğunu yazmıştır. Musk, platformu devralınmasından önce gerçekleşen dahili belgeleri ve konuşmaları Twitter’in mevcut personeli aracılığıyla üç serbest gazeteciye iletmıştır. Bu belgeler ABD Başkanı

olarak bilinen paylaşımlarda, eski Twitter yöneticilerinin başta Amerikan Federal Soruşturma Bürosu (FBI) olmak üzere ABD'deki istihbarat servislerine Demokratlar lehine olacak şekilde siyasi amaçlarla bilgi paylaştığı ortaya çıkmıştır. Taibbi'nin paylaşımlarına göre; Twitter'ın eski yönetimi ile FBI arasında Twitter'daki paylaşımların sansürlenmesine yönelik bir iletişim söz konusudur. 150'den fazla elektronik postayı kapsayan bu iletişim, Ocak 2020-Kasım 2022 arasında devam etmiştir (Anadolu Ajansı (AA), 2022). Yapılan ifşalardan birinde FBI'nın ABD'deki başkanlık seçimlerinde “seçimlerle ilgili yanlış bilgilendirme” yaptığını öne sürdüğü hesapları liste halinde Twitter'a gönderdiği yazışmaların ekran görüntüleri paylaşılmıştır. Paylaşılan görüntülere göre; Twitter bu hesapları geçici veya kalıcı olarak askıya almış veya paylaşımları sansürlemiştir. Ayrıca platformun yeni sahibi Elon Musk, eski yönetim döneminde Twitter kullanıcılarına yönelik kara listeler oluşturulduğunu da örneklerle açıklamıştır. Bahsi geçen kara listelerle beğenilmeyen twitlerin trend olması engellenmiş, listeye dahil tüm hesapların ve trend olan konuların görünürlüğü aktif olarak sınırlanmıştır.

Sosyal medya platformlarının içerik denetimiyle ilgili sansürleri sadece içeriğin kaldırılması, silinmesi ya da kullanıcıların üyeliklerinin askıya alınması gibi hususlarla sınırlı değildir. Bunlar yaygın sansür girişimleri olsa da sosyal medya platformlarının dijital sansür için kullandıkları başka yöntemler de vardır. Platformlar içeriği ve kullanıcıları kaldırabilmenin yanı sıra aşağıdaki bazı metotları da kullanabilir (Gillespie 2022: 1):

- Sorunlu içeriği bazen bazı kullanıcılardan uzak tutmak için yaş sınırlamaları, coğrafi engelleme veya geçici bekletme uygulamaları getirebilirler.
- Kullanıcıları sorunlu içerikle karşılaşmadan önce veya karşılaştıklarında uyarmak için doğruluk kontrol etiketleri ve geçiş uyarıları ekleyebilirler.
- Genel söylem düzeyini yükseltmek için karşıt söylem ve tercih edilen model normları sağlayabilirler.
- Sorunlu içeriğin görünürlüğünü veya erişimini azaltabilirler.

Gillespie (2022: 1), bu stratejilerden bazılarının kaldırma kadar görünür veya tartışılabilir olmadığını ve diğerlerinin ise farklı ürün ekipleri tarafından dayatıldığı ve platformun farklı noktalarında müdahale edildiği için gözden kaçabildiğini belirtmektedir. Özellikle de bu sıralanan yöntemlerden sorunlu içeriğin görünürlüğünün veya erişiminin azaltılması şeklinde

Biden'in oğlu Hunter Biden'in dizüstü bilgisayar meselesinden eski Başkan Donald Trump'ın platformdan kaldırılıp kaldırılmayacağı sorusuna kadar kimin ve neyin denetlenmesi veya yasaklanması gerektiği ile ilgili tartışmaları içermektedir. Malik (2023)'in de dikkat çektiği üzere, “Twitter Dosyaları” olarak bilinen ifşalar kimileri tarafından teknoloji şirketleri, liberal politikacılar ve “derin devlet” arasında muhafazakarları susturmak için yapılan gizli anlaşmanın kanıtları olarak yorumlanmıştır.

gerçekleşen sansür eylemi “gölge yasaklama” (shadowbanning) veya “bastırma” (suppression) olarak adlandırılmaktadır (Gillespie, 2022: 2).

İsrail’in 7 Ekim 2023 tarihinde Gazze’ye yönelik saldırıları sonrasında da sosyal medya platformlarının bu sansür modelini uyguladığı yönünde kullanıcılar tarafından çok sayıda şikâyet söz konusu olmuştur ve bu sebeple bu sansür modelini biraz daha ayrıntılı incelemek faydalı olacaktır.

3.1.1. Gölge Yasaklama (Shadowbanning)

Türkçe’ye “gölge yasağı” şeklinde çevrilen shadowbanning; basitçe bir platformun kullanıcıyı uyarmadan içeriğin görünürlüğünü azaltmasıdır (Risius ve Blasiak, 2022). Gölge yasaklama söz konusu olduğunda içeriğin dağıtımında veya erişiminde azalma veya hesap aramalarının devre dışı bırakılması nedeniyle bir kişinin gönderilerinin, hikayelerinin veya hesabının görünürlüğünün bildirimde bulunmaksızın önemli ölçüde azalması gündeme gelmektedir. Yani içeriğe hâlâ potansiyel olarak erişilebilmektedir; ancak platform, içeriğin dolaşımında bulunduğu koşulları sınırlandırmaktadır. Birçok sosyal medya platformu, kaldırılacak kadar kötü olmadığını düşündükleri içeriklerde bu sansür modelini tercih etmektedir.

Risius ve Blasiak (2022); gölge yasağının diğer dijital sansür modellerinden birçok açıdan farklı olduğunu belirtmektedir. Zira gölge yasağı, genellikle algoritmik olarak uygulanmaktadır ve platform politikalarını ihlal eden kullanıcılar kesin bir şekilde cezalandırılmadıkları için durum açıkça belirli değildir. Bununla birlikte Instagram, Facebook ve X gibi platformlar genellikle gölge yasak uygulamasını da reddetmektedir. Ne var ki bir araştırmaya göre; Facebook kullanıcılarının %8,1’i X kullanıcılarının %4,1’i, Instagram kullanıcılarının %3,8’i ve TikTok kullanıcılarının %3,2’si gölge yasaklamaya maruz kaldığını düşünmektedir. Bu kullanıcıların %39’u siyasi görüşlerinden ve %29’u da sosyal konulardaki tutumlarından dolayı gölge yasağına uğradıklarını belirtmektedir (Nicholas vd., 2022). Ayrıca Facebook, X, Instagram ve TikTok gibi sosyal medya platformlarında bu sansür modelinin daha çok marjinal gruplardaki insanları orantısız bir şekilde hedef aldığına dair iddialar vardır (Nicholas vd., 2022). Örneğin 2020’de TikTok, “Siyahilerin Hayatı Önemlidir” filtresi aracılığıyla siyahi topluluğu ötekileştirdiği için özür dilemek zorunda kalmıştır.

Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus sosyal medya şirketlerinin; “Birleşmiş Milletler İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Yol Gösterici İlkeleri” (United Nations Digital Library System, 2011) uyarınca insan haklarını ihlal etmekten kaçınmak, operasyonlarının insan hakları üzerindeki etkilerini belirleyerek çözüm sağlamak ve insan haklarına saygı

yaşam mücadelesi veren Filistinlilerin içinde bulunduğu durum BM başta olmak üzere uluslararası örgütler ve insani yardım kuruluşlarının çok sayıda raporunda da yer bulmuştur. Bu raporlardan bazıları Filistinlilerin durumunun ‘soykırım’ boyutuna geldiğini belirtmektedir. Örneğin; BM Filistin Özel Raportörü Francesca Albanese’nin hazırladığı “Bir Soykırımın Anatomisi” başlıklı BM raporunda Filistinlilere karşı ‘soykırım suçu’ işlendiğine dair makul gerekçelerin söz konusu olduğu belirtilmiştir (Albanese²⁰²⁴). Raporda; İsrail’in 7 Ekim 2023’den beri devam eden işgali sırasında Gazze’yi yerle bir ettiği, Gazze’deki nüfusun % 1,4’ünü oluşturan ve aralarında 13 binden fazla çocuğun da olduğu 30 binden fazla Filistinliyi öldürdüğü, 71 bin kişiyi de yaraladığı belirtilmiştir. Yine rapora göre; yerleşim alanlarının %70’i tahrip edilmiş nüfusun %80’i zorla yerinden edilmiş, binlerce aile parçalanmış ve binlerce kişi gözaltına alınarak sistematik olarak insanlık dışı aşağılayıcı bir muameleye maruz bırakılmıştır. Albanese (2024) raporunda uluslararası hukuka atıfta bulunarak; soykırımın ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu tamamen veya kısmen yok etme niyetiyle işlenen belirli bir dizi eylem olarak tanımlandığını açıklarken İsrail’in kasıtlı niyetle soykırım eylemi gerçekleştirdiğini belirtmiştir.

Raporlarla desteklenen soykırım söylemi davaya da dönüşmüştür. İsrail’in çocuk, kadın, yaşlı, gazeteci, doktor gibi sivil ya da savaşçı ayrımı yapmaksızın gerçekleştirdiği saldırılar Güney Afrika tarafından BM Soykırım Sözleşmesi’nin ihlali olarak değerlendirilmiştir ve 29 Aralık 2023 tarihinde Uluslararası Adalet Divanı (UAD)’nda soykırım suçlamasıyla dava konusu olmuştur (Aljazeera, 2023).

4.2. 7 Ekim 2023 Sonrası İfade ve Düşünce Özgürlüğüne Dönük Müdahaleler

İsrail’in 7 Ekim işgali sadece fiziksel şiddetle sınırlı kalmayarak düşünce ve ifade özgürlüğü başta olmak üzere insan haklarına yönelik ağır sonuçlar doğurabilecek girişimlere de yol açmıştır. Gerek Avrupa gerekse ABD’de Filistinlilerle dayanışma içinde olduklarını ifade eden İsrail’in Gazze’deki savaş suçlarını eleştiren gazeteciler, sanatçılar, akademisyenler ve hatta siyasetçiler şiddet içermeyen, Filistin yanlısı tutumları nedeniyle baskılara maruz kalmıştır. ABD’nin ve Avrupa’nın seçkin üniversitelerinde akademik özgürlüğe yönelik aşırı baskılar, kısıtlamalar söz konusu olmuştur. Örneğin dünyaca ünlü Columbia Üniversitesi’nde, rektörün talebiyle polis kampüste düzenlenen Filistin’e destek eylemini dağıtmış ve bazı öğrencileri gözaltına almıştır. Üniversite yönetimi gösterileri engelleme gerekçesi olarak eylemlerin üniversitenin işleyişini “tehdit” ettiği argümanını sunmuştur (Karataş ve Çil, 2024). Bir başka örnekte ise Almanya Eğitim ve Araştırma Bakanlığı, İsrail’in Gazze’ye yönelik saldırılarını protesto eden öğrencilere sahip çıkan akademisyenlerden savunma istemiştir. Bakanlık, akademisyenlere ödenen finansal desteğin kesilip kesilmeyeceğini araştırmak için de

inceleme başlatmıştır (Karadağ, 2024). İsrail'in Gazze işgali sonrası dünyanın değişik yerlerinde ortaya çıkan ifade özgürlüğü ve akademik özgürlüğe yönelik müdahaleler bu iki örnekle sınırlı değildir.

Özellikle basın özgürlüğü bu süreçte büyük bir meydan okumayla karşı karşıya kalmıştır. New York merkezli Gazetecileri Koruma Komitesi (CPJ), savaşın başladığı Ekim ayından Mayıs 2024 tarihine kadar geçen süre zarfında 92'si Filistinli olmak üzere en az 97 basın mensubunun Gazze'de hayatını kaybettiğini duyurmuştur. Dünya çapında gazetecileri temsil eden Uluslararası Gazeteciler Federasyonu (IFJ) da Aralık 2023'te Gazze'deki İsrail işgali sonrası ölen gazeteci sayısından duyduğu endişeyi belirterek son 30 yılda dünyada herhangi bir çatışmada bu kadar gazetecinin öldürülmediğine dikkat çekmiştir (Euro News, 2023). Zira 1992-2024 yılları arasında dünyada meydana gelen çatışmalarda toplam 1710 gazeteci ve medya çalışanı yaşamını yitirmiştir (Committee to Protect Journalists, 2024). İsrail'in Gazze'deki şiddet eylemlerinin dünya kamuoyuna duyurulmasında etkili rol oynayan ve uluslararası kurallarla dokunulmazlığı olan gazetecilerin can güvenliklerinin kolayca tehlikeye atılabilmesi ifade, düşünce ve basın özgürlüğü açısından son derece tehlikeli bir durum olarak kendini göstermektedir.

İsrail'in Gazze işgali sonrası medya ve gazetecilik açısından tehlikeli ve eleştirilen bir diğer durum da bu işgal sürecinde Batı medyasının kullandığı pasif dil ve anlatıdır. Gazeteci ve aktivist Ali Abunimah, Türkiye'nin resmi haber ajansı Anadolu Ajansı'na verdiği röportajda Batı medyasında sıklıkla kullanılan "Filistin sorunu", "terör", "yer değiştirme", "güvenlik bariyeri" ve "İsrail-Filistin savaşı" gibi terimlerin pasif bir dil yaratarak İsrail'in suçlarını gizlediğini ve İsrail'in sorumluluğunu ortadan kaldırmayı amaçladığını öne sürmektedir (Döger, 2024). Abunimah'a göre, Batı medyasında kullanılan "Filistin sorunu" ifadesi "Filistinlileri sorun, engel ve çözülmesi gereken bir şey" olarak göstermektedir. Benzer şekilde Batı medyasında Filistinlilerin eylemleri tanımlanırken "terörist", "militan" ve "roket saldırıları" şeklindeki ifadeler kullanılmakta ve İsrail'in eylemleri "meşru müdafaa" ve "misilleme" gibi ifadelerle sunulmaktadır. Oysa ki Abunimah'ın da vurguladığı gibi, Filistin işgal edilmiş bir ülkedir ve Filistinlilerin birçok eylemi "meşru direniş" ve "meşru müdafaa" gibi ifadelerle tanımlanabilir. Batı medyasında İsrail'in yaptığı saldırılar sonrasında ortaya çıkan sivil kayıplar da İsrail'in sorumluluğunu örtbas edecek şekilde sunulmaktadır. Röportajda da örneklediği gibi, Batılı medya kuruluşlarında "İsrail bir mülteci kampını bombalayıp 45 kişiyi öldürdü" yerine, "45 Filistinli patlamada öldü" denerek ölümlerin doğal bir seyir içerisinde gerçekleştiği izlenimi verilmek istenmektedir (Döger, 2024).

İsrail, Gazze işgali sürecinde insanların haber alma, bilgiye erişme haklarını da ciddi oranda kısıtlamıştır. İsrail, özellikle işgalin ilk günlerinde abluka altındaki Gazze Şeridi'nde

sabit hat, cep telefonu ve internet iletişim hizmetlerini tamamen kesmiştir. Bunun üzerine sosyal medya platformlarında aktif olan yüzlerce kullanıcı insani yardım koordinasyonu için Elon Musk'tan ona ait Starlink uydu sisteminin hizmete sunulmasını istemiştir. Musk 28 Ekim 2023 tarihinde Starlink uydu internet sisteminin Gazze'deki tanınmış uluslararası yardım kuruluşlarına bağlantı hizmeti sunacağını duyursa da onun bu girişimi İsrail'in tepkisine yol açmıştır. Musk, aynı zamanda sahibi olduğu sosyal medya platformu X'te anti-semitizmi yayma eleştirileri ile karşı karşıya kalmıştır. İsrail'den gelen bu eleştiriler sonrasında Musk, İsrail'e bir ziyaret gerçekleştirerek İsrailli yetkililerle Starlink'in İsrail hükümetinin onayı haricinde Gazze'ye internet sağlamayacağı konusunda anlaşmıştır (BBC, 2023).

İsrail'in Gazze'yi işgali sürecinde sosyal medya platformlarının başta haber alma ve bilgiye erişim hakkı olmak üzere ifade ve düşünce özgürlüğünü tehlikeye sokan girişimlerinden biri de bu platformlarda uygulanan dijital sansürdür ve bu husus çalışmamızın temel kaygısını oluşturduğu için bir sonraki başlıkta Meta platformu bağlamında ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

5. 7 Ekim 2023 İsrail'in Gazze İşgali Sonrası Meta Platformunda Uygulanan Dijital Sansür

Çalışmanın bu son başlığında 7 Ekim 2023 tarihinde başlayan İsrail'in Gazze işgali sonrası sosyal medya platformlarında uygulanan dijital sansür iddiaları Meta platformu bağlamında incelenecektir. Giriş bölümünde de belirtildiği gibi Meta'nın temeli Harvard'daki öğrencilik yıllarında bilgisayar programcısı ve girişimci Marc Zuckerberg tarafından Facebook Incorporated olarak atılmıştır ve bu platform 2021 yılında Meta adını almıştır. Meta; bünyesinde Facebook, Facebook Messenger, Facebook Watch ve Facebook Portal dahil Instagram, WhatsApp, Oculus VR, Giphy ve Mapillary gibi sosyal ağları da barındırmaktadır.

Meta'ya dair sansür iddiaları çeşitli sivil toplum kuruluşları ve insan hakları örgütlerince raporlanmıştır. Bu raporlardan biri 40'dan fazla ülkede faaliyet gösteren HRW'nin "Meta'nın Tutulamayan Sözleri Instagram ve Facebook'taki Filistin İçeriklerine Sistemik Sansür" (Meta's Broken Promises Systemic Censorship of Palestine Content on Instagram and Facebook) başlıklı 51 sayfalık raporudur. Bahsi geçen raporda, 60'tan fazla ülkeden 1050 sansür vakası incelenmiştir ve Meta'nın İsrail'in Gazze işgalinde uyguladığı dijital sansür örneklerle belgelenmiştir. Bu nedenle bahsi geçen rapor bu makalenin temel kaynaklarından biridir ve konunun analizi için bu kaynaktan yararlanılacaktır. Bu noktada belirteceğimiz önemli bir husus çalışmanın kısıtlılığı nedeniyle HRW'nin raporunun tamamından ziyade 7 Ekim sürecinde uygulanan dijital sansürü açığa çıkaracak belirli birkaç örneğin seçileceğidir.

Bu bağlamda 7 Ekim 2023 sonrası Meta platformları Instagram ve Facebook'un uyguladığı öncelikli dijital sansür modellerinden biri Filistinli hesapların askıya alınması ve kaldırılmasıdır (Farah, 2023). Birçok Instagram kullanıcısı, Filistin hakkında paylaşımda bulunduktan sonra canlı yayın yapamama veya başkalarının gönderilerine yorum yapamama da dahil olmak üzere hesaplarında kısıtlamalar yaşadıklarını belirtmiştir (Thakker ve Biddle, 2023). Ayrıca Instagram ve Facebook'ta Hamas ve grubun İsrail'e yönelik saldırısına verdiği isim olan "El-Aksa Tufanı" ile ilgili hashtagler aramalarda gizlenmiştir.

Meta, 7 Ekim'den bu yana birçok kez önde gelen Filistinli içerik oluşturucuların yanı sıra bağımsız Filistinli gazetecilerin ve Filistinli aktivistlerin hesaplarını askıya almış veya kalıcı olarak devre dışı bırakmıştır (Farah, 2023). İsrail'in bombardımanı altında yaşayan Gazze'den düzenli bir şekilde görsel ve videolar yayınlayan, Filistin destekçileri arasında 6 milyondan fazla takipçisi bulunan popüler Instagram hesabı @eye.on.palestine, bu yaptırımla karşılaşan hesaplardan biridir. Bu hesap güvenlik gerekçesiyle Meta tarafından uzun süre kilitlemiştir. Filistinli gazeteci Ahmed Shihab-Eldin de 18 Kasım 2023'te yaklaşık bir milyon takipçisi olan Instagram hesabına 7 Ekim'den bu yana beş kez erişimini kaybettiğini bildirmiştir. Filistin hakkında içerikleri olan ve sansüre maruz kalan bir diğer hesap Let's Talk Filistin'in Instagram hesabıdır. Bu hesap da geçici olarak askıya alınmıştır. Filistin merkezli Quds Haber Ağı da Facebook sayfasının kalıcı olarak silindiğini ve Instagram hesabının askıya alındığını bildirmiştir. Batı Şeria'da bulunan Mondoweiss muhabiri Leila Warah benzer sorunu yaşayan Instagram hesaplarından (Thakker ve Biddle, 2023). Warah'ın hesabı Meta tarafından birden çok kez kapatılıp açılmıştır. Meta, Filistin yanlısı hesapları askıya alırken güvenlik ihlallerini gerekçe göstermiştir. Meta, Filistin ile ilgili paylaşımları daha çok İsrail'e karşı "nefret söylemi" ve "tehlikeli" bularak sansürlemiştir. Çok sayıda kullanıcı, paylaşımlarında ne kadar incelikli ve dikkatli davranırsa davranırsın İsrail hükümetini eleştiren Instagram paylaşımlarının kaldırıldığını belirtmiştir. (Thakker ve Biddle, 2023). Zira Meta bu gönderileri sırasıyla "Tehlikeli Örgütler veya Kişiler" ve "Nefret Söylemi Kuralları" kapsamında kaldırmıştır.

HRW'nin "Meta'nın Tutulamayan Sözleri Instagram ve Facebook'taki Filistin İçeriklerine Sistemik Sansür" başlıklı raporuna göre de Meta'nın kısıtlamalarla ilgili en çok dile getirdiği savunma içeriklerin "Topluluk Kuralları" veya "Standart" ihlalleri, özellikle de "Tehlikeli Kuruluşlar ve Bireyler (DOI)", "yetişkinlere yönelik çıplaklık ve cinsel aktivite", "şiddet içeren ve sansürlenmemiş içerik" ve "spam" olduğudur (HRW, 2023).

Öte yandan Meta çoğu durumda gölge yasaklama (shadowbanning) sansür modelini kullanmıştır. Kullanıcıların birçoğu; hesaplarının askıya alındığına, devre dışı bırakıldığına ya

da Meta'nın belirli özellikleri kullanmalarını yasakladığına dair bir uyarı veya bildirim almadıklarını söylemiştir. Kullanıcılar şüpheli gölge yasaklama durumlarında içerik görünürlüklerinin azaldığına dair platform tarafından hiçbir zaman bilgilendirilmediklerini de belirtmiştir. Bazı gölge yasağı iddiaları, hesaplarının gölge yasaklı olduğuna dair ikna edici kanıtlarla desteklenmiştir. 18 Ekim 2023'te Meta, Instagram'da Reels ve Feed gönderilerini yeniden paylaşan hikayelerde erişimi önemli ölçüde azaltan bir "hata"yı düzelttiğini açıklamıştır; ancak kullanıcılar bu tarihten sonra gölge yasağı vakalarını raporlamaya ve belgelemeye devam etmiştir. HRW'nin raporunda da vurgulandığı gibi Meta'nın gölge yasağı konusunda şeffaf olmaması nedeniyle kısıtlamanın parametreleri belirsizliğini korumaktadır.

HRW'nin raporunda belgelediği önemli bir nokta da 300'den fazla vakada kullanıcıların hesabındaki kısıtlamaya Instagram veya Facebook platformlarında itiraz edememesidir. Kanıtlarla desteklenen bu durumda "Bize Bildirin" butonunun ya çalışmadığı ya da herhangi bir yere yönlendirmediği, "Bir hata yaptığımızı mı düşünüyorsunuz?" seçeneğinin devre dışı bırakıldığı veya kullanılmadığı belirtilmiştir. Bu nedenle kullanıcılar olası platform ihlallerini bildirememiş ve etkili bir çözüme erişememiştir.

Bununla birlikte HRW'nin belgelediği vakalarda yukarıda sıralanan ihlaller arasında, Instagram ve Facebook'un en sık başvurduğu politikanın "spam" politikası olduğu tespit edilmiştir; ancak raporda, Filistin ile ilgili içeriğin sansürlenmesiyle sonuçlanan "spam" politikasının da hatalı uygulandığını gösteren çok sayıda örneğe yer verilmiştir (HRW, 2023). Örneğin "Nehirden denize Filistin özgür olacak" sloganının yanı sıra "Filistin'i özgür bırakın", "Hemen ateşkes yapın" ve "Soykırımı durdurun" gibi yorumlar, "spam" Topluluk Kuralları veya Standartları kapsamında Instagram ve Facebook tarafından defalarca kaldırılmıştır (HRW, 2023). Ne var ki raporda da belirtildiği gibi bu ifadeler; şiddete, ayrımcılığa, düşmanlığa teşvik teşkil etmemektedir ve Meta, bu ifadelerin yer aldığı bağlamın neden bu ifadelerin kaldırılmasını haklı çıkaracağı konusunda spesifik bir açıklama da sunmamıştır.

Raporda tespit edilen bir başka sansür örneği de Filistin'le dayanışmayı ifade etmek amacıyla dünya çapında sıklıkla kullanılan Filistin bayrağı sembolüdür (HRW, 2023). Bu sembol, Instagram ve Facebook'ta sansüre maruz kalmıştır. Bir vakada, bir Instagram kullanıcısı, paylaştığı yorumun "başkalarına zarar verebileceğine" dair bir uyarı almıştır; ancak yorum HRW tarafından incelenmiştir ve inceleme sonucunda yorumun bir dizi Filistin bayrağı emojisinden başka bir şey içermediğinin gözlemlendiği belirtilmiştir. Raporda yer alan başka bir örnekte Meta, Filistin bayrağını "başkalarını taciz ettiği, hedef aldığı veya utandırdığı" gerekçesiyle yorum bölümlerinden saklamış ya da kaldırmıştır (HRW, 2023).

Raporun yer verdiği bir başka vaka Ekim 2023'te yaşanmıştır. Bu örnekte Instagram, Arapça “elhamdülillah” (Allah'a hamd olsun) kelimesini ve Filistin bayrağı emojiğini kullanan bazı Filistinli kullanıcı profillerine “terörist” kelimesini eklemiştir ve Meta daha sonra sansürün bir hatadan kaynaklandığını söyleyerek özür dilemiştir (HRW, 2023). Rapora göre; sorun, Instagram'ın otomatik çeviri özelliğinin Arapça “Filistinli” kelimesi, “Filistin bayrağı emojiği” ve “elhamdülillah” kelimelerinin yan yana olduğu biyografileri “Filistinli teröristler” olarak tercüme etmesiyle ortaya çıkmıştır.

HRW'nin raporunda tespit ettiği bir diğer husus Filistin ile ilgili içeriklerde “yetişkinlere yönelik çıplaklık ve cinsel aktivite” politikasının defalarca yanlış uygulanmasıdır. Vakalarda bu politikanın nerede devreye girdiği incelenmiştir. Sansüre konu içerikte Gazze'deki harabelerin üzerinde çıplak değil, giyinik ölü Filistinlilerin görüntüleri yer almaktadır. Örneğin, Gazze'de öldürülen elbiseli kızını kucağında tutarken fotoğraflanan kendisi de ölü Filistinli bir babanın aynı fotoğrafını paylaşan birçok kullanıcı, bu politika kapsamında Instagram hikayelerinin kaldırıldığını bildirmiştir.

HRW'nin raporunda; Meta'nın platformlarında “nefret söylemi”, “zorbalık ve taciz”, “şiddet ve kışkırtma” politikalarına dair daha az sansür uygulandığı belirtilmekle birlikte bunların uygulandığı az sayıda hatalı vakaya da yer verilmiştir. Örneğin, “Bebeklerin ve masum sivillerin öldürülmesini desteklemeyi kimse nasıl haklı gösterebilir?” diyen bir Facebook kullanıcı gönderisi, “zorbalığa ve tacize” ilişkin Topluluk Standartları kapsamında kaldırılmıştır. Başka bir kullanıcı, Instagram'da Gazze'deki bir hastanede ölü bir çocuğun fotoğrafını paylaşarak, “İsrail, Gazze Şehri'ndeki Baptist Hastanesini bombaladı, 500'den fazla kişi öldü...” yorumunu yapmıştır ve bu fotoğraf, “şiddet ve kışkırtma” konulu Topluluk Kuralları kapsamında kaldırılmıştır.

Bu noktada belirtilecek önemli bir diğer husus da Meta'nın Instagram ve Facebook'ta Filistin'i destekleyen ihlal içermeyen içeriklerin kaldırılması noktasında daha çok otomasyona güvenmesidir. Oysa ki Meta'nın otomatik denetleme araçları ‘barışçıl’ ve ‘şiddet içeren’ yorumlar arasında doğru bir ayırım yapamamaktadır. Bu sebeple çok sayıda hatalı uygulama ortaya çıkmaktadır. Buna rağmen Meta, otomasyon hata oranlarına veya şikayetler ve itirazlar noktasında otomasyonun ne ölçüde rol oynadığına ilişkin verileri yayınlamamaktadır. Bu durum raporda da belirtildiği gibi Meta'yı şeffaflıktan yoksun kılarak sorumlulukla ilgili denetim süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Meta'nın bu tutumu karşısında 7 Ekim'den bu yana görüşlerini ifade etme yetenekleri defalarca kısıtlanan platform kullanıcıları da yorumlarının kaldırılmasını önlemek için Instagram ve Facebook'taki davranışlarını değiştirdiklerini belirtmektedir (HRW, 2023).